

Korup Sogn under Danmarks sidste borgerkrig

I begyndelsen af april 1848 kom alarmerende rygter til Fyn. Den danske stat strakte sig dengang langt ned i det nuværende Tyskland, og den tysksindede befolkning i hertugdømmerne Slesvig og Holsten ønskede under indtryk af den revolutionære uro i en række europæiske lande at få en fri forfatning. Den danske konge, Frederik 7., havde netop opgivet sin enevældige magt, og de politiske begivenheder skete i hurtigt tempo. Slesvig-Holstenerne gjorde oprør og erobrede den 24. marts fæstningen Rendsborg ved et ublodigt kup. Efter kuppet spredtes vilde og grundløse rygter om, at oprørerne havde frigivet de lokale tugthusfanger, og at disse horder af ”slaver” nu var på vej mod nord.

Rygterne nåede også Fyn, men i Korup synes man at have undgået det hysteri, der greb naboerne i Paarup Sogn. Der opfordrede sogneforstanderskabet, datidens sogneråd, indbyggerne til at holde vagt døgnet rundt og til om nødvendigt at gribe til våben. Korup-Ubberuds fælles forstanderskab holdt møder den 2. og 11. april uden at gøre forberedelser til kamp.

Ånden fra 1848

Med kuppet i Rendsborg var borgerkrigen, Treårskrigen, begyndt, og den bølge af fædrelands-kærlighed og offervilje, der gik over landet, nåede også ud i landsognene, selvom ”Ånden fra 48” sandsynligvis var kraftigst i København. Korup og Ubberud Sogne udgjorde én kommune, og beboerne fik mulighed for at vise deres patriotisme ved at give penge og praktisk hjælp til de indkaldte soldaters familier.

I den første krigsbegejstring var det ret nemt at samle betydelige beløb, men det var også let at forudse, at gavmildheden ville blive mindre, hvis krigen trak ud. Derfor blev der i Korup-Ubberud Kommune ligesom mange andre steder i landet organiseret en indsamling, hvor man forpligtede sig til at give 4 skilling om ugen. Pengene skulle bruges til at hjælpe de indkaldte soldaters familier, og indsamlingen blev ledet af en komite, mens det praktiske arbejde blev gjort af indsamlere, der blev valgt af de enkelte landsbylav. I august måned indkom der 46 rigsdaler, heraf de 12 rigsdaler fra Korup Sogn.

Komiteen mødtes i skolen i Ubberud i begyndelsen af september for at finde ud af, hvordan pengene skulle bruges. Man diskuterede, om det indsamlede beløb skulle gives til sårede soldater gennem indsamlingens landskomite, eller om pengene skulle gå til sognenes egne trængende enker og soldaterbørn. Det blev vedtaget, at 25 % af det indsamlede indtil videre skulle bruges lokalt, og at komiteens medlemmer selv skulle opsøge de nødlidende, idet der fandtes soldaterkoner, som ikke ville bede om hjælp. Hvert sogn skulle beholde de penge, der var samlet i sognet, til sine egne beboere.

I Korup forhastede man sig ikke. Landbrugsarbejdet måtte ikke forsømmes, og ærte høsten var i fuld gang. Et komitemøde blev derfor først holdt i præstegården den 16. september. Man var bange for, at beboerne ville svigte fireskillingsindsamlingen, og at det blev nødvendigt at lade alle i sognet betale til forsørgelsen af soldaterfamilierne.

Som ventet viste det sig svært at samle penge, idet der i oktober kun indkom 7 rigsdaler, og af dem fik husmand Jørgen Hansen fra Holehuset de seks til betaling af renter og skatter. Han havde været i krig hele sommeren og kom hjem, da der blev våbenstilstand sidst i august 1848. Samtidig vedtog komiteen at standse arbejdet, indtil det blev klart, om krigen blev genoptaget, eller om ”Gud vil skænke os fred”. Sognets samlede bidrag til krigsførelsen og til soldaterfamilierne kendes ikke. En udateret liste - formentlig fra 1848 - over ”Frivillige ydere på fædrelandets alter i krigens tid” viser, at 33 havde stillet vogne til rådighed til transport af soldater og forsyninger, og at der var indsamlet 83 rigsdaler.

Ny præst

Det var Korup-Ubberuds fælles sognepræst, der trak det største læs i arbejdet med at hjælpe soldaterfamilierne. Pastor Steinfeldt, der døde i december 1847, havde på grund af åndelig svækkelse haft hjælpepræst i flere år, og han blev efterfulgt af Peter Deichmann Aagaard fra Skive, men ikke uden problemer. Aagaard havde ikke havde den store lyst til at rejse til Fyn, og han skrev i blomstrende vendinger til provsten om sine betænkeligheder ved at forlade sin menighed i krigstid:

”... Mit hjerte bløder ved at skulle sige en elsket menighed farvel, især i denne for alle danske så sørgelige tid, da enhver trænger til Guds ords trøst og opmuntring til at gøre sin pligt. Måtte det derfor behage Deres Højærværdighed at unde mig dog i nogen tid at vente på udfaldet af vor ærlige og retfærdige sag, inden jeg drager bort fra de mange, hvis hjerter hænger ved mig, til et folk og en kirke, der er mig aldeles fremmed”.

I juli 1848 havde pastor Aagaard overvundet sin ængstelse og var kommet til Korup. Han fik ikke megen glæde af sit nye embede, idet han rejste allerede i 1850. Fru Aagaard døde i barselsseng i november 1849, 42 år gammel, og sognepræsten ønskede ikke at blive i præstegården. Han ville tilbage til Jylland og fik et embede i Gunderup-Nøvling syd for Ålborg, idet han syntes, at den jyske hede passede bedre til hans sindsstemning end ”det herlige Fyns bestandige smil, der tit synes mig at spotte mine tårer”.

Flygtningehjælp

Under Treårskrigen var fæstningsbyen Fredericia omringet fra den 8. maj til den 6. juli 1849, da den danske hær gjorde udfald fra byen og besejrede de slesvig-holstenske belejrerere. Inden da var de fleste af byens indbyggere blevet evakueret til Fyn. Flygtningene skulle have husly, og myndighederne i bl.a. Odense Herred blev af amtet bedt om at opfordre herredets kommuner til at modtage flygtninge. En sådan anmodning var i foråret 1849 svær at afvise, og herredsfoged Knudsen bad derfor sogneforstanderskaberne om at finde ud af, hvem der frivilligt og gratis ville modtage familier fra Fredericia. Knudsen indså, at der snart kunne blive grænser for gæstfriheden og gjorde derfor opmærksom på, at en eventuel betaling for at huse flygtninge ville blive fastsat af myndighederne.

Sogneforstanderne indkaldte til beboermøde i Korup samme dag, som herredsfogedens opfordring blev modtaget og i Ubberud den følgende morgen kl. 6.30. Her blev det vedtaget at modtage et antal flygtninge, og at der skulle organiseres transport af mennesker og bohaver.

Det praktiske arbejde med at få flygtningene flyttet til deres indkvarteringssteder blev koordineret af sognepræsterne. Fra Korup blev der sendt seks vogne til Vejlbj Sogn ved Middelfart, hvor nogle familier ventede på kørelejlighed, og pastor Aagaard bad sin kollega i Vejlbj om at sørge for, at de ventende var samlet, så kuske, heste og vogne ikke skulle vente unødigt. Det drejede sig om to smedemestre, en skomager og en væver med familier, i alt 22 mennesker.

Senere kom endnu to familier fra Fredericia til Korup. Pastor Aagaard mente, at sognets beboere forsøgte at behandle flygtningene godt, men at disse manglede deres normale indtægtsmuligheder. De to smedemestre prøvede at skaffe sig en lille fortjeneste gennem et lotteri, hvor gevinsten var to strygejern, som smedene formentlig selv havde lavet. Sognets unge havde købt lodder, og Aagaard prøvede at få sine ”Kære unge venner, karle og piger i Ubberud Sogn” til at gøre det samme. Lodtrækningen skulle foregå søndag den 8. juli på bygaden i Trøstrup, og for at hæve stemningen ville smedekonerne beværte med brød og brændevin, formentlig mod betaling. Både sognefogeden og sognepræsten ville være til stede og sikre, at alt gik sømmeligt til.

De fire andre flygtningefamilier skulle også hjælpes, og sognepræsten prøvede at arrangere et tilsvarende lotteri, hvor gevinsten var den ”bekendte dejlige bog” Leths Huspostil. Der var tale om en samling af opbyggelige tekster, *Kristelig Huspostil*, i to bind af Middelfartpræsten Albert Leth, og et lod kostede 1 mark. Lotterier og anden velgørenhed gav kun flygtningene den mest nødvendige hjælp, og både de og sognets beboere var formodentlig glade, da belejringen af Fredericia sluttede den 6. juli, og det blev muligt for byens indbyggere at komme hjem.

Soldaterne og deres familier

Det var landbefolkningen, der under hele krigen stillede de fleste af de ”tapre landsoldater”, selvom der i slutningen af 1848 blev indført almindelig værnepligt. Der var våbenstilstand i vintermånederne, og mange soldater blev sendt hjem. De soldater, der stadig var indkaldt, blev talt med i folketællingen den 1. februar 1850 og opført som fraværende. Mindst 13 mænd mellem 23 og 30 år var i krigstjeneste, og langt de fleste af disse var tjenestekarle eller hjemmeboende sønner. De fleste var ugifte.

Folketællingen gav et øjebliksbillede af, hvem der var i krig, men ikke af indkaldelserne før og efter 1. februar 1850. Soldaternes fravær berøvede nogle familier deres forsørgere, og det var ingen selvfølge, at staten eller kommunen hjalp. Der var brug for privat initiativ, og hjælpen til de trængende soldaterfamilier aftaltes på et beboermøde i april 1849. Man vedtog, at gårde og husmandssteder skulle give en portion madvarer, hvis størrelse afhang af ejendommens hartkornsvurdering.

Pastor Aagaard stod for indsamlingen, og i hans og tidens følelsesfulde stil blev giverne opfordret til gavmildhed: ”Kære venner! af Korup Sogn! lad os da på denne måde i kærlighed påskønne, at deres [soldaterkonernes] mænd stå rede i kampen til at ofre liv og blod for os og vort kære fædreland!”. For hver tønde hartkorn skulle der gives et brød samt noget smør eller flæsk, og kun husmænd med meget små ejendomme slap for at bidrage.

Mod krigens slutning blev det sværere at få frivillige bidrag, og kommunen måtte træde til i en række tilfælde. Sogneforstanderskabet vurderede de enkelte sager kritisk og hjalp kun, hvis det mente, at det var strengt nødvendigt. Det vidste ansøgerne også, og nogle var utvivlsomt tilbøjelige til overdrive deres behov.

Blandt dem, der ønskede hjælp, var den tidligere nævnte Jørgen Hansen. Han var soldat ved 3. reservebataljons 1. kompagni og havde fået ordre til at møde ved bataljonen ved nytårstid 1850. Han havde også været i krig i 1848 og 1849, og det er særdeles tænkeligt, at der ikke var meget tilbage af ”Ånden fra 1848” og af krigslyst hos husmanden fra Korup. Jørgen Hansen havde et forgældet hus med lidt jord på Korup Mark, hvor han forsørgede kone, barn og svigerfar, og han bad derfor sogneforstanderskabet om at få sit landbrugsarbejde gjort af sognets beboere på samme måde, som det skete i andre sogne. Han ansøgte, fordi hans kone var ”trykende”, dvs. gravid, og han var så heldig straks at blive hjemsendt, fordi han var en af de ældste i tjenesten. Men der var mangel på soldater, og Jørgen Hansen måtte af sted igen for at gøre sin pligt mod konge og fædreland. Han søgte derfor igen om hjælp til at drive husmandsstedet, men da sogneforstanderskabet havde sagt nej til den første ansøgning, blev den næste sendt til amtet.

Amtmand Bille Brahe sendte skrivelsen til forstanderskabet, der med pastor Aagaard som talsmand sendte et længere svar, der i korthed gik ud på, at Jørgen Hansen var fuld af løgn. Aagaard forklarede, at husmandens svigerfar sagtens kunne klare arbejdet på ejendommen, når svigersønnen var i krig, og at familien havde fået hjælp til markarbejdet, til køb af tørv og til betaling af renter på gælden i huset. Sognepræstens harme skyldtes delvis, at Jørgen Hansen ikke viste den fornødne ydmyghed, når han bad om hjælp, men krævede den som en ret i en ”højest uforskammet tone”. Tilmed havde han været så respektløs at klage over sogneforstan-

derskabets behandling af ham. Sagens afslutning kendes ikke, men Jørgen Hansen overlevede krigen.

Den hjælp, Jørgen Hansens familie trods alt fik, og hjælpen til andre familier blev under den første del af krigen betalt med frivillige bidrag fra sognets beboere, men efter to års krig var lysten til at give ringe. Sogneforstanderskabet vedtog i februar 1850 derfor at bede beboerne give 8 skilling pr. tønde hartkorn og at bruge det indkomne til soldaternes familier. Der indkom 24 rigsdaler, og næsten alle hartkornsejerne havde bidraget.

De 24 rigsdaler rakte ikke langt, og i december 1850 spurgte sogneforstanderskabet amtet, om det måtte hjælpe soldaterfamilierne af fattigkassen, og om man måtte opkræve penge til formålet. Det var sandsynligvis kun krigens afslutning, der forhindrede, at hele støtten til familierne blev betalt gennem skatteudskrivning og ikke med frivillige bidrag fra dem, der havde vilje og evne til at give.

En af dem, der ikke ville betale til indsamlingen, var Simon Mortensen i Krogshøj, som var velkendt på amtskontoret som både velhavende og rethaverisk, grænsende til det kværlantiske. I dette tilfælde havde han muligvis nogen ret på sin side. Krogshøjgård lå på grænsen mellem Paarup og Korup-Ubberud Kommuner, og det var uklart, hvor gården hørte hjemme. Simon Mortensen havde allerede i 1844 klaget til amtsrådet over, at begge kommuner afkrævede ham betaling til skole- og fattigvæsenet. Sogneforstanderskaberne i både Paarup og Korup-Ubberud ville gerne have skatterne fra Krogshøj, men amtsrådet kunne ikke finde ud af tilhørsforholdet og sendte sagen videre til København, hvor den først blev afgjort længe efter krigen.

Tabene

Endnu før krigens afslutning gik den jødiske teolog og forfatter A.D. Cohen i gang med at samle oplysninger om de døde soldater. Fra sit hjem i Odense skrev han til militære og civile myndigheder og spurgte, om de døde var faldet i kamp, døde af deres sår eller som følge af sygdom eller ulykker. Takket være hans arbejde er det muligt med rimelig sikkerhed at finde ud af, hvilke soldater fra Korup Sogn, der mistede livet under krigen.

Rasmus Madsen fra Korup blev det første krigsoffer. Han var soldat i 3. jægerkorps, der var med i det tabte slag ved Slesvig 23. april 1848, hvor han blev såret og taget til fange. Han døde en uge senere og blev begravet i Slesvig. Niels Andersen fra samme afdeling og også fra Korup blev såret ved Dybbøl 5. juni 1848 og døde på lazarettet to dage senere.

Under hele krigen døde ca. 3.800 danske soldater, deraf 1.280 af sygdom. Datidens ringe viden om bakterier og deres smitteveje og manglende renlighed krævede 874 døds ofre på grund af tyfus, og Peter Nielsen fra Trøstrup var et af disse. Han var fra 3. reservebataljon og døde på lazarettet i Augustenborg 17. maj 1849.

Krigens største slag fandt sted ved Isted 25. juli 1850, hvor Jørgen Christian Larsen fra Korup faldt. Han var fra 3. jægerkorps. Den 25. december 1850 blev Niels Petersen, Trøstrup, såret af et vådeskud og måtte have en arm eller et ben amputeret. Amputationer havde en meget høj dødelighed, og Niels Petersen døde 29. december. Han var fra 3. forstærkningsbataljon.

Krigen endte i 1851 med en dansk militær sejr, men politisk var der i bedste fald tale om et uafgjort resultat. De danske regerings politik over for de tysksindede indbyggere i hertugdømmerne og Prøjsens voksende magt gjorde en ny krig uundgåelig. Den kom i 1864 og endte med et katastrofalt nederlag, der kostede Danmark 40 % af dets landområde og 800.000 indbyggere.